

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора педагогічних наук,
професора, завідувачки кафедри педагогіки, психології, початкової,
дошкільної освіти та управління закладами освіти Закарпатського
угорського інституту імені Ференца Ракоці II Біди Олени Анатоліївни
про дисертаційне дослідження Малик Юліани Ігорівни на тему:
«Формування культури професійно-комунікативного спілкування
майбутніх фахівців публічного управління та адміністрування у процесі
фахової підготовки», подане на здобуття наукового ступеня кандидата
педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика
професійної освіти**

З метою здійснення експертизи дисертації Малик Юліани Ігорівни нами було проаналізовано її зміст а також автореферат й основні наукові праці дисертантки. Узагальнені результати викладено у наступних положеннях.

Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок із відповідними планами галузей науки.

Процес комунікації у сучасному суспільстві охоплює не тільки обмін інформацією, а й сприйняття та розуміння учасників комунікативного процесу і на цій основі вироблення єдиної лінії формування культури професійно-комунікативного спілкування з метою комунікативної взаємодії. На сучасному етапі в Україні одним із стратегічних напрямів процесу державотворення є реформування всієї системи вищої освіти. Інтенсифікація та розширення мовної взаємодії, формування культури професійно-комунікативного спілкування потребує нового якісно рівня освітньої галузі, який відповідав би світовим стандартам, сприяв створенню конкурентоспроможної, розвиненої особистості, здатної використовувати мовні різноманітні засоби, необхідні для спілкування в умовах сьогодення в конкретній комунікативній ситуації. Отже, освітня галузь потребує оновлення та урізноманітнення. Особливу роль у формуванні культури професійно-комунікативного спілкування відіграють заклади вищої освіти, які здатні організувати таке інформаційно-освітнє середовище, яке сприятиме розвитку такої культури через спеціально побудовану інноваційну систему, що базується на певній методологічній основі. Одним із ключових напрямів реформування в освіті є вдосконалення системи навчання, перепідготовки та підвищення кваліфікації управлінських кадрів. Актуальними і соціально значимими для сучасного стану соціально-економічних відносин є ідеї

підвищення рівня культури професійно-комунікативного спілкування фахівців публічного управління та адміністрування.

У цьому контексті дослідження Малик Юліани Ігорівни є актуальним, а його результати прогностичними. На основі цілісного вивчення процесу формування культури професійно-комунікативного спілкування майбутніх фахівців публічного управління та адміністрування у процесі фахової підготовки авторка пропонує шляхи розв'язання цієї проблеми відповідно до нових реалій сьогодення, нової парадигми освіти як системи методологічних принципів, що передбачають змістові й технологічні перетворення. Тому дисертаційна робота є вчасною і актуальною, відповідає запитам і потребам сучасної педагогічної науки і практики, соціальному замовленню суспільства.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Наукове дослідження здійснювалось також відповідно до Комплексного наукового проекту Національної академії державного управління при Президентіві України у рамках науково-дослідної роботи за темами: «Підвищення управлінської мовної культури» (державний реєстраційний номер 0107U005908); «Створення системи тестування з ділової української мови для державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування» (державний реєстраційний номер 0108U002026); «Розвиток комунікативних здібностей державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування» (державний реєстраційний номер 0109U003010); «Наукове спілкування у сфері державного управління: особливості та проблеми» (державний реєстраційний номер 0110U002469); Автор як науковий співробітник брала участь у роботі над зазначеними науковими темами протягом 2007-2020 років.

Тема дисертації затверджена Вченою радою Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (протокол № 6 від 29 жовтня 2015 року).

Найбільш суттєві наукові результати, що містяться в дисертації. Дисертанткою виявлено, теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено ефективність педагогічних умов формування культури професійно-комунікативного спілкування майбутніх фахівців публічного управління і адміністрування в процесі фахової підготовки; розроблено організаційно-педагогічну модель формування культури професійно-комунікативного спілкування майбутніх фахівців публічного управління і адміністрування в процесі фахової підготовки.

Нові факти, одержані здобувачкою. Вважаємо, що дисертаційне дослідження Малик Юліани Ігорівни є комплексним, у якому:

– *вперше* виявлено, теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено ефективність педагогічних умов формування культури професійно-комунікативного спілкування майбутніх фахівців публічного управління і адміністрування в процесі фахової підготовки (модифікація змісту фахової підготовки шляхом поетапного доповнення курикулуму окремими темами і навчальними дисциплінами (варіативна складова) циклу професійної та практичної підготовки здобувачів вищої освіти; упровадження інтерактивних форм і методів навчання з урахуванням контексту професійної діяльності майбутніх фахівців публічного управління та адміністрування; створення комфортного психологічного мікроклімату в професійному спілкуванні фахівців публічного управління та адміністрування у малих групах; реалізацію індивідуального підходу до навчання із застосуванням різнорівневих завдань); розроблено організаційно-педагогічну модель формування культури професійно-комунікативного спілкування майбутніх фахівців публічного управління і адміністрування в процесі фахової підготовки;

– *уточнено* сутність поняття «культура професійно-комунікативного спілкування майбутніх фахівців публічного управління та адміністрування»;

– *удосконалено* критерії (*ціннісно-мотиваційний, когнітивний, діяльнісно-практичний та рефлексивно-саморегулятивний*), показники і рівні сформованості культури професійно-комунікативного спілкування у процесі фахової підготовки;

– *подальшого розвитку набули*: методика формування культури професійно-комунікативного спілкування майбутніх фахівців публічного управління і адміністрування у процесі фахової підготовки; зміст, форми і методи організації навчальної, самостійної та індивідуальної роботи, спрямованої на формування культури професійно-комунікативного спілкування майбутніх фахівців публічного управління і адміністрування у процесі фахової підготовки; діагностичні методики оцінки стану сформованості культури професійно-комунікативного спілкування майбутніх фахівців публічного управління і адміністрування у процесі фахової підготовки.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Проведений аналіз змісту дисертаційного дослідження, а також публікацій дисертантки виступає у якості підстави для висновку про наукову обґрунтованість й достовірність викладених авторкою результатів. Методологічно обґрунтовано: визначення мети, 4 основні завдання і методи наукового пошуку. Завдання дослідження сформульовано методологічно грамотно. Заслугове підтримки авторський

підхід до обґрунтування концепції наукового пошуку. Теоретико-методологічні основи дослідження сприяли розробці концептуальних засад дослідження як єдності теоретичного, методологічного та практичного концептів. У вступі до дисертації досить чітко й науково коректно схарактеризовано особистий внесок дисертантки.

Обґрунтованість і достовірність отриманих результатів і висновків зумовлена теоретико-методологічним підходом дослідниці і застосуванням комплексу взаємодоповнюючих методів наукового пошуку. Доцільно також позитивно оцінити вміння дослідниці систематизувати й узагальнювати дослідницькі документи й матеріали, що має певну специфіку в педагогічних наукових пошуках. 277 найменувань уможливили кваліфікований науковий аналіз дисертантки у контексті сучасної освіти.

Малик Юліана Ігорівна, на наш погляд, правильно визначила об'єкт, предмет та мету дослідження. Вражає ґрунтовність джерельної бази дослідження, теоретичних положень та практичних напрацювань, викладених в дисертації. Усе це створило необхідні умови для оптимального вибору стратегії наукового пошуку та його ефективної реалізації. Одержані дані та результати їх опрацювання вказують на ефективність обраної наукової траєкторії дослідження. Відзначимо, що новизна і вірогідність загальних висновків дисертаційного дослідження авторки забезпечені методологічною обґрунтованістю вихідних положень, використанням адекватних методів, аналізом значного обсягу науково-педагогічних джерел з метою формування культури професійно-комунікативного спілкування майбутніх фахівців публічного управління та адміністрування у процесі фахової підготовки.

Значення для науки і практики одержаних автором результатів.

Практичне значення одержаних результатів полягає у впровадженні педагогічних умов формування культури професійно-комунікативного спілкування майбутніх фахівців публічного управління і адміністрування у процесі фахової підготовки, зокрема, розробленні й апробації факультативного курсу «Комунікативна культура фахівців публічного управління та адміністрування», та тренінгів «Основні форми ділової комунікації у публічному управлінні», «Ділові комунікації – як засіб вирішення професійних завдань публічними службовцями», «Комунікативна культура публічних службовців. Внутрішній і зовнішній аспекти», «Сучасні комунікативні стратегії і тактики в публічному управлінні», «Особливості підготовки та проведення ділових комунікативних заходів», рекомендованих для здобувачів вищої освіти, які навчаються за спеціальністю 281 «Публічне

управління та адміністрування», та державним службовцям, які підвищують свою професійну кваліфікацію.

Матеріали дослідження впроваджувалися в освітній процес Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (довідка № 211 від 25.08.2023р.), Університету Григорія Сковороди у Переяславі (довідка № 574 від 12.09.2023 р.), Київського Міжнародного університету (довідка № 237 від 20.08.2023 р.), Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (довідка №01-23/143 від 28.08.2023 р.).

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації. Теоретичні положення та практичні напрацювання, викладені в дисертації, можуть бути використані під час підготовки майбутніх фахівців публічного управління і адміністрування при вивченні навчальних дисциплін «Ділова українська мова», «Діло: а іноземна мова», «Іноземна мова професійного спрямування», «Ділові комунікації» та «Англійська мова у сфері державного управління», а також у системі післядипломної освіти.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність. Структура дисертації є методологічно обґрунтованою й логічною. Дисертація і автореферат написані й оформлені згідно з нормативними вимогами. Стиль викладу й аналізу проміжних і кінцевих результатів дослідження, наукових положень і висновків є обґрунтованим на теоретичному і методологічному рівнях.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (277 найменувань), додатків. Загальний обсяг дисертації становить 258 сторінок, з яких 187 сторінок основного тексту.

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і концепцію дослідження; розкрито методи дослідження, його наукову новизну та практичне значення; подано відомості про особистий внесок здобувача, апробацію та впровадження результатів дослідження, публікації автора, структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі **«Формування культури професійно-комунікативного спілкування майбутніх фахівців з публічного управління і адміністрування у процесі фахової підготовки як педагогічна проблема»** проаналізовано сутність поняття «культура професійно-комунікативного спілкування» у наукових дослідженнях; розкрито комунікативний аспект професійної діяльності фахівців публічного управління та адміністрування; досліджено структурні компоненти культури професійно-комунікативного спілкування майбутніх фахівців публічного управління та адміністрування.

Компаративний аналіз наукової літератури підтвердив, що комунікативна діяльність є визначальною складовою професійної діяльності фахівців публічного управління та адміністрування і полягає у встановленні взаєморозуміння між ними та представниками державних і громадських організацій як українських, так і міжнародних, а також у підготовці та проведенні заходів, спрямованих на підвищення ефективності діяльності та розвиток зазначених організацій. Комунікативна складова діяльності фахівців з публічного управління полягає у встановленні взаєморозуміння між організацією і тими, з ким вона вступає в контакт всередині організації і поза нею, а основна роль комунікації полягає в досягненні бажаної поведінки усіх суб'єктів зовнішнього і внутрішнього середовища організації.

У розділі визначено поняття «культура професійно-комунікативного спілкування майбутніх фахівців публічного управління та адміністрування» і акцентовано увагу на важливості цієї складової загальної культури здобувачів вищої освіти, яка сприяє реалізації їх професійних компетентностей, що призведе до успішності та ефективності державних і громадських інститутів у сучасних ринкових відносинах.

У другому розділі дисертації **«Педагогічне забезпечення формування культури професійно-комунікативного спілкування майбутніх фахівців з публічного управління і адміністрування у процесі фахової підготовки»** розглянуто методику та напрями дослідження; охарактеризовано організаційно-педагогічну модель формування культури професійно-комунікативного спілкування майбутніх фахівців публічного управління і адміністрування у процесі фахової підготовки; розкрито педагогічні умови формування культури професійно-комунікативного спілкування майбутніх фахівців публічного управління і адміністрування у процесі фахової підготовки.

Організаційно-педагогічна модель формування культури професійно-комунікативного спілкування майбутніх фахівців публічного управління та адміністрування у процесі фахової підготовки відображає логіку здійснення системного педагогічного дослідження та базується на концептуальних засадах євроінтеграційних тенденцій та освітньо-кваліфікаційних вимогах до професійної діяльності управлінців.

Її складовими є цільовий, теоретико-методологічний, змістовий, процесуальний та оцінювальний блоки, поетапне виконання яких приводять до результату: сформованість культури професійно-комунікативного спілкування майбутніх фахівців публічного управління та адміністрування.

Для створення комфортного психологічного мікроклімату в професійному спілкуванні у малих групах викладач займав позицію

організатора комунікативного процесу, який, взаємодіючи з кожним здобувачем чи групою здобувачів, допомагав формувати відповідні комунікативні навички.

Реалізація індивідуального підходу до навчання із застосуванням різнорівневих завдань полягала у забезпеченні оптимального інтелектуального зростання та самореалізації кожного здобувача вищої освіти, враховуючи його поточний рівень знань та індивідуальні особливості.

У третьому розділі дисертації **«Експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов формування культури професійно-комунікативного спілкування майбутніх фахівців публічного управління та адміністрування у процесі фахової підготовки»** подано методiku педагогічного експерименту; визначено критерії, показники та рівні сформованості культури професійно-комунікативного спілкування майбутніх фахівців публічного управління і адміністрування; подано експериментальні дані та проаналізовано результати педагогічного експерименту.

Аналіз результатів дослідження показав, що на кінець педагогічного експерименту зменшилася кількість здобувачів з низьким рівнем сформованості культури професійно-комунікативного спілкування в контрольній групі – на 9,90%, в експериментальній групі – на 21,18%; збільшилась кількість здобувачів з середнім рівнем сформованості культури професійно-комунікативного спілкування в контрольній групі – на 5,73%, в експериментальній групі – на 12,15%; збільшилась кількість здобувачів з високим рівнем сформованості культури професійно-комунікативного спілкування у контрольній групі – на 3,65%, в експериментальній групі – на 9,03%. Результати педагогічного експерименту доводять переважання позитивної динаміки рівнів сформованості культури професійно-комунікативного спілкування здобувачів експериментальної групи порівняно з рівнями сформованості культури професійно-комунікативного спілкування здобувачів контрольної групи.

Проведений педагогічний експеримент засвідчив ефективність виявлених і теоретично обґрунтованих педагогічних умов формування культури професійно-комунікативного спілкування майбутніх фахівців публічного управління та адміністрування у процесі фахової підготовки.

Слід відзначити, що загальні висновки відповідають поставленим завданням, обґрунтованість і переконливість яких засвідчують самостійність і логічність суджень, достатню наукову підготовленість здобувачки. Позитивно розцінюємо представлену у додатках наукову інформацію, а таблиці та рисунки увиразнюють уявлення про цілісність дослідження,

проведеного дисертанткою. Список використаних джерел зроблено з дотриманням встановлених вимог. Рівень узагальнення результатів педагогічного наукового пошуку свідчать про її зрілість як дослідника проблем педагогіки.

У змісті автореферату відображено основні положення дисертації, їх викладено досить повно. Наукові положення, висновки і рекомендації, викладені в авторефераті, належним чином розкрито й обґрунтовано в рукописі дисертації. Поняттєво-термінологічний апарат визначено з урахуванням специфіки педагогічного дослідження.

Впровадження результатів дослідження, здійсненого дисертанткою, підтверджується довідками закладів освіти України.

Констатуємо і той факт, що загальний об'єм основного тексту дисертації відповідає вимогам до написання наукових досліджень, які подаються на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Наголошуємо на відсутності академічного плагіату.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Ю.І. Малик в цілому, водночас вважаємо можливим висловити такі зауваження і побажання:

1. Дисертаційне дослідження набуло би більшої наукової ваги, якби дослідниця представила концептуальні засади формування культури професійно-комунікативного спілкування майбутніх фахівців публічного управління і адміністрування у процесі фахової підготовки.

2. У п.1.1. здійснено огляд різноманітних підходів до тлумачення поняття «культура» як надзвичайно складного, суперечливого та багатопланового явища, проте не зрозуміло, до якого з них схиляється дисертантка і на основі якого розгоратиметься дослідження.

3. Дисертаційна робота тільки б виграла, якщо б в основному тексті роботи ґрунтовніше були розкриті основні наукові підходи до формування культури професійно-комунікативного спілкування майбутніх фахівців публічного управління і адміністрування у процесі фахової підготовки. У зв'язку з цим вважаємо невиправданою відмову від застосування міждисциплінарного підходу у формуванні формування культури професійно-комунікативного спілкування майбутніх фахівців публічного управління і адміністрування у процесі фахової підготовки, зокрема, її когнітивного компоненту.

4. Зважаючи на переконання дослідниці щодо впливу світових глобалізаційних тенденцій та підвищення вимог до відповідності підготовки фахівців до єдиних міжнародних стандартів, доречним було б вивчення

зарубіжного досвіду з проблеми формування культури професійно-комунікативного спілкування майбутніх фахівців публічного управління і адміністрування у процесі фахової підготовки і врахування позитивних його аспектів у представленому дослідженні.

5. У другому розділі авторкою представлена думка, що ефективне освітнє середовище забезпечується провідними загально визнаними тенденціями розвитку освіти, такими як гуманізація, гуманітаризація, фундаменталізація, компетентнісний та діяльнісний підходи, інформатизація освіти, полікультурність, інтеграційні процеси, суб'єкт-суб'єктні взаємовідносини тощо. Однак авторка не подає чітких визначень та опису зазначених освітніх тенденцій, у яких перебуває здобувач під час отримання вищої освіти, а це могло б надати науковій праці ґрунтовності та глибини дослідження.

Однак, висловлені зауваження та побажання носять дискусійний характер, а тому не мають суттєвого впливу на високу позитивну оцінку рецензованого дисертаційного дослідження. Робота, безсумнівно, містить значні наукові доробки та нові, раніше не захищені наукові положення. Отримані результати є раціональними для педагогічної освіти.

Повнота висвітлення результатів в опублікованих працях. Наукові положення, висновки і рекомендації, викладені в дисертації, достатньо повно висвітлені в опублікованих працях здобувачки. Аналіз змісту публікацій, які розкривають науковий зміст дисертації, свідчить, що їм притаманний конкретний і ціннісний характер, вони чітко аргументовані, узагальнення результатів педагогічного дослідження здійснено на належному методологічному рівні.

Підкреслимо широкий спектр апробації результатів дослідження. Основні положення, висновки та пропозиції дисертації викладено у 39 наукових працях, із яких 6 одноосібних статей у вітчизняних фахових виданнях, 2 статті у зарубіжних наукових періодичних виданнях і виданнях, внесених до міжнародних наукометричних баз, 15 тез доповідей на міжнародних науково-практичних і Всеукраїнських науково-методичних конференціях. Також науковець є співавтором 2 науково-методичних посібників, в яких власні дослідження були присвячені вивченню сучасного публічного мовлення, та 13 методичних рекомендацій, у яких авторськими є розділи щодо навчальних програм майбутніх управлінців персоналу.

Висновок. Враховуючи актуальність теми, наукову новизну отриманих результатів, практичне значення зазначаємо, що дисертаційна робота Малик Юліани Ігорівни на тему: «Формування культури професійно-комунікативного спілкування майбутніх фахівців публічного управління та адміністрування у процесі фахової підготовки» є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, має вагомe теоретичне й прикладне значення для розвитку педагогічної науки, заслуговує позитивної оцінки, повністю відповідає профілю спеціалізованої вченої ради та вимогам, що висуваються до дисертацій (пункти 9, 11-14) «Порядку присудження наукових ступенів» (затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567, зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України за № 656 від 19.08.2015 р. та за № 1159 від 30.12.2015 р., №567 від 27.07.2016 р.), нормативним актам МОН України та паспорту спеціальності, а її автор, Малик Юліана Ігорівна, заслуговує присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор
завідувач кафедри педагогіки, психології, початкової,
дошкільної освіти та управління закладами освіти
Закарпатського угорського інституту
ім. Ференца Ракоці ІІ

О. А. Біда

Підпис О.А. Біди завіряю.

Зав. відділом кадрів
Закарпатського угорського інституту
ім. Ференца Ракоці ІІ

Г. Рейплік